

KAMNITA HIŠA
TIPI IN OBLIKE

Trento, 1984 — 159 str., ilustr.

Razstavo »Kamnita hiša« je leta 1984 pripravila tržaška pokrajina. Najprej je bila na ogled v Pomorski postaji v Trstu. Uspešen in odmeven kulturni dogodek je pritegnil pozornost javnosti in požel uspeh tudi v strokovnih krogih. Predstavitev je bila v celoti dvojezična, nastala je v sodelovanju avtorjev z obeh strani meje in prikazovala je zanimivost načina življenja na Krasu — kamnito hišo in to kot študijski predmet arhitektov in vir navdiha umetnikov. Namen razstave je Zorko Harej, odbornik za kulturo in vprašanja slovenske manjšine, v uvodnih besedah kataloga označil takole:

»Z razstavo KAMNITA HIŠA in pridanim katalogom želi tržaška Pokrajina dati svoj prispevek k spoznanju človeškega bivališča na Krasu, ki je zgodovinsko povezan s Trstom in v vsakdanjih stikih z njim, zgodovine kraškega prebivalstva, prikazu in osvetlitvi umetniške, zgodovinske in kulturne vrednosti kraških zgradb, da vzbudi v javnosti zanimanje za dragoceno premoženje, ki ga predstavlja kraška kmečka arhitektura, ki je v nevarnosti, da se izgubi, če ga ne bo podprlo zanimanje prebivalstva vse naše pokrajine in ga ne bodo pri-

merno zavarovale pristojne ustanove.« Izjemen je bil ta kulturni dogodek tudi zato, ker je poskušal prebiti travme in predsodke mesta, ki je sicer obremenjeno z nacionalnim in političnim nezupanjem. Moramo ugotoviti, da jim to sicer ni v celoti uspelo, saj je na straneh kataloga vsestrano živa skrivnostna privlačnost neznanega, poetičnost neodkrita in nedotaknjena sveta. V uvodnem članku skuša arhitekt Luciano Semerani sicer realistično razmišljati: »Kraška kmečka hiša ugaja: ugaja gospem iz bižnevega mesta, ker je slikovita; ugaja mladim, ki iščejo stanovanje, ker je hiša z nagnjeno streho 'bolj' hiša, ugaja naposled tukajšnjim 'zele- nim' (navadno prilet- nim), ki ne marajo industrije in avtomobilov... Ne bi bilo torej odveč vprašati sloven- skega kmeta, ali tudi njemu ugaja taka hiša. Njegov kmečki dom ob- sega borjač, ognjišče na prostem, gank in ka- men (prestopiti kamniti prag), kar je že tradici- ja in skoraj mit. Toda kraški človek ni več kmet, ali vsaj ni več sa- mo kmet.« Kljub realiz- mu Semeranijevega od- nosa do arhitekture na- sproti »gospem« in »ze- lenim« pa v katalogu prevladuje romantično selektivni duh, ki nada- ljuje mit, od katerega se

skušajo vsi avtorji tako ali drugače odmakniti. O prebivalcih, njihovi preteklosti in sedanjo- sti, njihovem načinu stavbnega oblikovanja in njegovem načinu bi- vanja, ni duha ne sluha. Izjema je sicer uvodni članek Naška Križnarja, Odlomki iz materialne kulture na Krasu, ki pa ni povezan s prispevki drugih avtorjev in tudi v razstavljeni besedila ni bil vključen. To je obvezen etnološki uvod, nalepljena informacija, čeprav podaja zgoščeno prav tiste značilnosti kraške materialne kul- ture, ki so oblikovale stavbne tipe in oblike: naselje in hišo, poljedel- stvo, živinorejo, vino- graništvo, apneničarstvo in oljarstvo.

Sledijo članki Lorenza Galluzza Analiza in raz- voj naselitvenih in sta- novanjskih tipov trža-škega Krasa, Gianfranca Sgubbija Okrasni ele- menti v kraškem kmeč- kem stavbarstvu, Priče- vanja Avgusta Černigo- ja in Lojzeta Spacala in Posnetki in grafične re- konstrukcije, ki jih je pripravil Giorgio Schu- mann. Ob koncu najde- mo še seznam literature in drugih virov, med njimi je navedena tudi najpomembnejša sloven- ska literatura.

Razpravi Galluzza in Sgubbija sta izpolnili tudi besedno vsebino razstave. Prvi pravi na začetku svojega članka,

da analiza naselja zahteva »poznavanje tistih njegovih del in funkcij, ki integrirane med seboj sestavljajo in predstavljajo njegovo tipičnost: delov, ki jih je mogoče imeti le za med seboj podobne, ampak so predstave tiste skupine socialnih odnosov, razvitih med porabniki istega organizma,« kljub temu pa ni prav nič upošteval gospodarskih in družbenih pojavov kraške kulture. Na kratko lahko rečemo, da njegovi analizi manjka etnologija. Mimogrede se tega sam zaveda, ko ob koncu (nejasno sicer, kar pa je krivda prevoda) pravi, da vlada danes med raziskovalci prepričanje, »da sta etnologija in sociologija fundamentalna faktorja arhitekonske analize za globalnejše in manj specifično razumevanje te ljudske manifestacije.«

Ustvarjalci razstave so izhajali iz študija formalne stavbne strukture in predvsem italijanske literature in zato so njihove interpretacije naravno težile k iskanju povezav in razlag k furlanskemu, karnijskemu, beneškemu in istrskemu gradivu. Njihovih trditev ni mogoče sprejeti brez dvoma, ker niso upoštevali povezanosti razvoja in sprememb stavbnih sestavin z razvojem in spremembami v življenju kmetije kot gospodarske in družbene enote in ker niso pritegnili gradiva s področij, ki ležijo vzdolžno od obravnavanega tržaškega Krasa. L. Galluzza, verjetno arhitekt, je bil uspešnejši pri analiziranju stavbne tipologije, a tudi tu je, v skladu z njegovo stroko,

očitna pretirana želja po čistih tipologijah. Goto vo je veliko vprašanje npr. ali se je organiziranost z dvorišči »kot funkcionalna struktura prvič pojavila v pozno-rimskem obdobju, ko so ruralnim hišam v padski nižni, prikazanim v mozaikih iz Tharnace in Tunisa in na katere je ohranjen spomin v ložah in stebriščih z loki v beneški nižini in Karniji, dodali gospodarska poslopja, da bi svoj monumentalni izraz imela v rezidencah na deželi, ki so last beneškega plemstva.« Citat, povzet po A. Bettiniju, prav gotovo nič ne pove o organizaciji kraškega dvorišča, glede na to ali drži ali ne.

Pred seboj imamo izdelano analizo, ki spretno uporablja viire in literaturo, a pušča trditve nerazumljive in neutemeljene. Tako na primer zatrjuje, da so tipologije, ki se nanašajo na shemo »notranje stopnišče«, »čeprav podedovane iz istrskega ambienta«, »čisto furlanskega izvora.« Ne glede na te pripombe pa je razprava dragocena v opisih posameznih stavb in zaradi mnogih kakovostnih fotografij. V celoti je o njej težko pisati z etnološkega stališča, saj etnološke analize nase litvenih in stanovanjskih tipov na kateremkoli področju slovenskega etničnega ozemlja niso zgotovljene tako natančno, da bi mogli trditve, ki se nam zdijo prepovršne, prepričljivo ovreči.

Gianfranco Sgubbi se je v svoji razpravi želel, kakor pravi, »držati tako rekoč semiološke ravni 'vzorčenja' in 'serij-

ske' prikazati nekatere opaznejše ikonografske modele kraškega kmečkega stavbarstva,« a je le dosledneje izpeljal pristop, ki zapira oči pred ljudmi, ustvarjalci posameznih stavbnih sestavin. Zato je kamnoseški okras le razvrstil in opisal, nikakor pa ga ni bral kot znak, kot označevalca.

V knjigi je potrebno omeniti neustrezen prevod, ki mora biti posebej pri dvojezičnih predstavitev, razstavah in knjigah dovolj dober, da sporoči isto vsebino v obeh jezikih. Žal je tu slovensko besedilo pogosto nerazumljivo, ker je italijanščina prevedena dobesedno, italijanske besede, ki jih v slovenščini lahko uporabljamo kot tujke, pa niso prevedene. Tako je bilo tudi s podnapisi na razstavi. Zato marsikje ni jasno, ali je avtor izvirnika pisal tako zmešano, neurejeno in nerazumljivo, ali pa je krivda prevajalca, ki se ni potrudil, da bi izvirnik prevedel v lep in razumljiv jezik.

Katalog je lepa, temeljito napisana knjiga, ki kljub navedenim pripombam vsebuje znanje in pojmovanje z zanimivega zornega kota. Je tudi primer, kako za kvalitetno publikacijo ni potrebno popolno poznavanje, ampak jo je koristno objaviti tudi, če sodbe še niso dokončne. Prav tako pomembna je tudi kot spodbuda slovenski etnologiji, da dopolni in preveri tuja dognanja o slovenskem etničnem ozemlju z našim gradivom in znanjem.

Mojca Ravnik